

II. MEŞRUTİYETTEN ÇOK PARTİLİ DÖNEME KADAR İLKOKUL MÜZİK DERSİ MÜFREDAT PROGRAMLARININ AMAÇ VE İÇERİK AÇISINDAN İNCELENMESİ

Sema SEVİNÇ
Öznur ÖZTOSUN ÇAYDERE

1. Giriş

Ülkemizde ve dünyada bilim ve teknolojideki hızlı değişim–gelişim bütün alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da sürmektedir. Toplumların her alanda kalkınmasında ve gelişmesinde eğitimin rolü büyüktür ve ortadadır. Eğitimin üç ana ögesi olan **öğrenci, öğretmen ve program eğitim programının temel taşlarıdır. Ülkemizde geçmişten günümüze programların bu konuda uzman kişilerce incelenip çağımıza uyarılama çalışmaları hep sürmüş ve sürecektir. Bu anlayışla** eğitim programı ve eğitim sistemi paralellik gösterdiği ölçüde anlam kazanır. Bu bağlamda, program eğitimcisinin işini kolaylaştıracak bir araç olması sebebi ile Türkiye’de Cumhuriyetten günümüze uygulanan programlara özel önem verilmiştir. Bu önem sebebi ile araştırmada, II. Meşrutiyetten çok partili döneme kadar olan ilkokul müzik müfredat programları ele alınmıştır.

Araştırmada, II. Meşrutiyetten Çok partili döneme kadar olan ilköğretim müzik dersi programların amaçlar, içerik, eğitim durumu ve değerlendirme bazında incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Programların amaç ve içerik açısından birbiri ile olan ilişkisi de ele alınmıştır ve özünde çağdaş program anlayışının öğeleri ele alınarak programlarla ilgili bir değerlendirme de yapılmıştır.

1.1. İkinci Meşrutiyet Dönemi ve İlköğretim

II. meşrutiyet dönemi 1908’den 1920’ye kadar süren dönemdir. “1908 yılında, ikinci meşrutiyetin ilan edilmesi ve 1876 Anayasasının yeniden yürürlüğe girmesi ile birlikte, çökmekte olan imparatorluğu, eğitimin ve öğretmenlerin kurtaracağı şeklinde bir görüş ileri sürülmüş ve bunu eğitimdeki yenilikler izlemiştir” (Tazebay, 2000). II. Meşrutiyet döneminde politik zorlamalar dolayısıyla devletin ilköğretim politikası etkinleşmeye başlamıştır. İlköğretim ülkede, malî yardımlar, öğretmen meselesi, okul yapımları, öğretim araç ve gereçlerine katılmalar şeklinde devlet tarafından kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Genel bir ilköğretim yasası çıkarma çalışmalarına girişilmiştir (Ergün, 1996).

“1913’de Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkati (İlköğretim geçici kanunu) çıkarılmış ve bu kanun, “geçici” başlığına rağmen Cumhuriyet yıllarında da birçok maddeleri yürürlükte kalmıştır” (Akyüz, 2010). Bu kanunun ilköğretime olan katkıları şöyledir:

- İlköğretimin zorunlu ve devlet okullarında meccani (parasız) olduğunu hükme bağlanarak, parasız öğretim ilk kez bu kanunla kabul edilmiştir.

- Kanun, okulların örgütsel yapısı bakımından önemli bir değişiklik getirerek, o zamana kadar iptidai ve rüşdi adları ile mevcut olan okullar birleştirilmiştir. Birleştirilen bu okullar Mekatib-i İpdidaiye-i Umumiye adını alarak, ilköğretim altı yıl olmuştur ve her biri iki yıl süreli üç devreye ayrılmıştır: *Devre-i Ula*, *Devre-i Mutavasita (vasatiye)*, *Devre-i Aliye*

- 1915 Ana Mektepleri Nizamnamesi yayımlanmıştır. Büyük kentlerde anaokulları açılmıştır.

- Bu kanunla ilkokul programı şu derslerden oluşmuştur: Kıraat, Hat, Lisan-ı Osmani, Hesap, Hendese, Coğrafya, tarih, Dürus-i Eşya, Malumat-ı Tabiiye ve Tatbikatı, Hıfzısıhha, Malumat-ı Medeniyye ve Ahlakiye ve İktisadiye, Elishleri ve Resim, Terbiye-i Bedeniyeve Mektep oyunları, Talim-i Asker-i (erkek Çocuklara), İdare-i Beytiye ve Dikiş (Kız çocuklara) (Akyüz, 2010).

Ayrıca bu dönemde bir pedagoji eseri niteliğinde olan, 1915 yılında İ. Hakkı Baltacıoğlu ve Süleyman Paşazade Sami Bey'in içinde bulunduğu bir kurul tarafından, "Tedrisat-ı İptidaiye Talimatnamesi" adında bir yönerge hazırlanmıştır (Binbaşioğlu, 2009). İkinci meşrutiyet döneminde başlayan batılılaşma ve yenilikler cumhuriyet dönemi ile birlikte akılcı, çağdaş değişim ve gelişim hakini almıştır.

Cumhuriyet Dönemi ve İlköğretim (1923'den 1936'ya kadar)

1923 yılında Cumhuriyet ilan edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. 1923'ten sonra pek çok alanda oldukça hızlı ve anlamlı değişiklikler olmuştur.

Cumhuriyetle birlikte, hem siyasal alanda hem de diğer kültürel alanlarda Osmanlıdan farklı bir şekilde ciddi ve kararlı adımlar atılmıştır. 1921 Anayasasında laiklik ilkesi kabul edilerek hem eğitimde, hem de pek çok alanda laik anlayış dikkatle uygulanmıştır.

Cumhuriyet hükümeti kurulduğunda, Osmanlı Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinin eseri olan mektep-medrese ikiliği aynen devam ediyordu. İkinci Meşrutiyetten itibaren medreselerde girişilen ıslah teşebbüsleri, bu ikiliği bozma yolunda bir şey yapamamıştı. Bundan sonra 1923 yılında öğretimin birleştirilmesi konusu tartışılmaya başlandı (Karataş, 2002). 1924 tarihinde 430 sayılı "*Tevhid-i Tedrisat Kanunu* " çıkarılarak;

- Tüm eğitim ve öğretim kurumları Eğitim bakanlığına bağlanarak eğitim işlerinin tek elden yürütülmesi sağlanmış,

- Medreseler kapatılmış; buradaki öğrencilerin bulundukları yerlere göre ilk, orta, lise ve öğretmen okullarına aktarılması sağlanmış, hocaların ise isterlerse okullarda din dersi öğretmenliklerine atanabilecekleri belirtilmiştir (Akyüz, 2010).

Atatürk 1925'ten başlayarak, Türkiye Devletinin kültürel batılılaşma yolundaki devrimlerine girişmiştir. 1925'te Şapka Kanunu, 1926'da Türk Medeni Kanunu çıkarılmıştır. Din adamları, ibadet dışında diğer vatandaşlar gibi giyinecektir ve 1925'te tarikatlar kaldırılmıştır. 1926'da milletlerarası takvim, saat, rakam ve tatil günleri kabul edilmiştir. 1928 yılında Lâtin harfleri temel alınarak yeni bir alfabe kabul edilmiştir (Karataş, 2002). Bu tarihle eğitim ve öğretim alanında büyük bir adım söz konusu olmuştur. Böylece eğitimin her alanında yapılan yenilik ve gelişmeler anlam bulmuştur.

Bakanlık tarafından, 1924'de ilkokul eğitiminin karma olmasını; kızların erkek okullarına, erkeklerin de kız okullarına kaydolabilecekleri kararı alınmıştır. 22 Mart 1926'da "Maarif Teşkilâtı

Kanunu” ile Cumhuriyetin eğitim öğretim sistemi yeniden düzenlenmiştir (Karataş, 2002). İlkokul eğitiminin karma olması özünde kız ve erkek öğrenciler için eşitlik anlayışının en önemli göstergesi olmuştur.

Cumhuriyet döneminin ilk yılında “İlk Mektep Müfredat Programı” değişmemiş 1915 tarihli programın uygulamasına 1924 yılına kadar devam edilmiştir. 1924 yılında “İkinci Heyet-i İlmiye” toplantısı yapılmış, ilk ve orta öğretim için ders kitapları yazdırılmıştır. “İkinci Heyet-i İlmiye” tarafından Cumhuriyet döneminin ilk müfredat programı hazırlanmış ve bu müfredat programı ile devreler ortadan kaldırılmış, beş sınıf bir bütün olarak ele alınmıştır. Ayrıca ilköğrenim süresi altı yıldan beş yıla indirilmiştir (Karataş, 2002).

Eğitim sistemindeki bu köklü değişiklikler ilkokul müzik eğitimi alanında da kendisini göstermiştir. “Türkiye’de müzik eğitiminin modernleşmesi ve çağdaşlaşması sürecinde müzik eğitimi alanında adım adım oluşup belirginleşen parçacıl Osmanlı modernleşmesi Atatürk’ün önderliğinde bütüncül cumhuriyet çağdaşlaşmasına dönüşmüştür. Bu dönüşümle birlikte çağdaş Türk müzik eğitimi öz ve biçim olarak köklü, hızlı ve kapsamlı bir gelişim sürecine girmiştir” (Uçan, 2007).

2. Yöntem

Araştırmada, betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. “Betimleme, olayları obje ve problemleri anlama ve anlatmada ilk aşamayı oluşturur. Bilimsel etkinlikler olayların betimlenmesi ile başlar. Bu sayede onları iyi anlayabilme, gruplayabilme olanağı sağlanır ve aralarındaki ilişkiler saptanmış olur” (Kaptan, 1995). İlköğretim okullarında uygulanan müzik dersine ait 1913, 1924, 1926, 1936, programlarına ulaşılarak programlar önce program öğeleri açısından incelenmiş ve ardından birbiri ile ilgili olan ilişkisi betimlenmiştir.

2.1. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

İlköğretim müzik dersinin 1913, 1924, 1926, 1936, yıllarındaki müfredat programlarına, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış ilgili program kitapları yolu ile ulaşılmıştır. Bu kitaplar incelenerek ilgili programlar, çağdaş program anlayışının öğeleri olan; amaç, içerik, eğitim durumu ve değerlendirme yönünden ele alınmıştır. Ayrıca bu konuda ki araştırmalar taranarak, ilgili olanları tespit edilmiş ve araştırmada veri olarak işlenmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde çağdaş program anlayışına göre cumhuriyet dönemi programları olan 1924, 1926, 1936 “ilköğretim müzik dersi müfredat programları” amaç, içerik, eğitim durumu ve değerlendirme yönünden ele alınmıştır, 1924, 1926, 1936 programları ise amaçlar ve içerik yönünden karşılaştırılmıştır. 1913 ikinci meşrutiyet programında ise müzik dersi sadece haftalık müzik ders saati yönünden ele alınmıştır.

3.1. 1913 Mekatib-i İptidaiye Ders Müfredat Programının İncelenmesi

3.1.1. İkinci Meşrutiyet Döneminde Müzik Dersi

1913 ilköğretim müfredat programında müzik dersine ait bölüme ulaşılamamış programda sadece

ders dağıtım çizelgesinde müzik dersine Musiki(Gına) adı altında yer verildiği görülmüştür. Bu durumun bir sonraki yapılacak araştırmada tekrar ele alınması ve araştırılması gerekmektedir.

Çizelge 1. İkinci Meşrutiyet Döneminde Haftalık Müzik Ders Saatleri

II. Meşrutiyet Dönemindeki Programlar	Devre-i Ula		Devre-i Mutavasita (vasatiye)		Devre-i Aliye	
	1.sınıf	2.sınıf	1.sınıf	2.sınıf	1.sınıf	2.sınıf
1913’de Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkati (İlköğretim geçici kanunu) ile okutulacak derslerin	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
1913 “Mekatib-i İpdidaiye Ders Müfredatı” adını taşıyan 6,5,4,3 Dersane ve Muallimli(öğretmenli) ilkokullar için hazırlanan ilköğretim programı	2	2	2	2	2	2
1914 Mekatib-i İptidaiye Ders Müfredatı’nda “nümune Mekatib-i”	1	1	1	1	1	1

Çizelge 1’ de görüldüğü gibi 1913’de Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkati (İlköğretim geçici kanunu) ile okutulacak derslerin içerisinde müzik dersi mevcut değildir (Akyüz, 2010). Ancak Bu kanun doğrultusunda hazırlanan ve “Mekatib-i İpdidaiye Ders Müfredatı” adını taşıyan 6,5,4,3 Dersane ve Muallimli(öğretmenli) ilkokullar için hazırlanan ilköğretim programında öngörülen ders dağıtım çizelgesinde müzik dersi Musiki(Gına) adı altında altı sınıfta da haftada iki saat olarak mevcuttur (Tazebay, 2000).

1914 Mekatib-i İptidaiye Ders Müfredatı’nda “nümune Mekatib-i” adıyla bilinen örnek ilkokullar için hazırlanan ders dağılım cetvelinde ise müzik dersi musiki (Gına ve bazı Al-i musiki) adıyla altı sınıfta da haftada bir saat olarak yer almaktadır (Tazebay, 2000).

1915 Mekatib-i İptidaiye-i Umumiye Talimatnamesi’nde üç devreli ve altı sınıflı ilkokul programında bulunan dersler içerisinde musiki(Gına) adı altında müzik dersi mevcuttur (Tazebay, 2000). Ancak ders saati ile ilgili bilgiye ulaşılamamıştır.

3.2. 1924 İlkokul Programının İncelenmesi

3.2.1. Amaçlar

1924 İlkokul müzik dersi müfredat programında amaçlar adı altında her hangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

3.2.2. İçerik

1924 İlkokul müzik dersi müfredat programında ders saatleri şu şekildedir: Birinci, ikinci, üçüncü sınıflarda müzik dersi ikişer saat, dördüncü ve beşinci sınıflarda birer saat olarak belirtilmiştir. Konular birinci, ikinci, üçüncü sınıf için birlikte, dördüncü sınıf için ayrı, beşinci sınıf için ayrı olarak kısaca belirtilmiştir. Ayrıca ilk mekteplerde çocuklara verilecek ders kitapları içerisinde müzik ders kitabı mevcut değildir.

İlmekteplerin I-II-III. sınıflarında öğrencilere; ritme dikkat edilerek düzgün ve temiz seslerle, tek sesli uygun olan güzel şarkıların öğretilmesi programın içeriğini oluşturmaktadır. İlmekteplerin IV. Sınıflarında öğrencilere; majör ve minör gamlar iki ve üç sesli küçük şarkıların söylenmesi

belirtilmiştir. Solfeje ait basit bilgilerle birlikte süre değerlerine ağırlık verilen çalışmalardan bahsedilmektedir. İlkmekteplerin V. Sınıflarında öğrencilere; Dördüncü sınıfın konularının tekrarı ve ek olarak sekizlik ve onaltılık süre değerlerin öğretilmesine ilişkin konulara yer verilmiştir. Program aşağıda belirtileceği gibi sadece konulardan ibarettir. Şöyleki;

Birinci İkinci Üçüncü Sınıflar İçin:

İlkmekteplerin I-II-III. Sınıflarında, şifai(sözlü) olarak tek sesli şarkılar talim edilir(öğretilir). Çocukların seviyesine mütenasip (uygun) güzel parçalarla talebenin kulakları ve sesleri terbiye edilir. Seslerin düzgün ve temiz olarak çıkmasına ve burundan çıkarttırılmamasına dikkat edilmelidir. İntihab (icra) edilecek şarkılarda büyük fasılalar (aralık) bulunmamalı ve teganniyatta (şarkı söylemede) bilhassa ritim temrinine itina olunmalıdır(dikkat edilmelidir).

Dördüncü Sınıflar İçin:

İlkmekteplerin IV. Sınıflarında, Majör ve minör gamları ile iki ve üç sesli küçük fasıllı ufak şarkılar teganni ettirilecektir. Solfeje ait basit ve ibtidai (ilk) mübahis (bahis) : Çizgiler ve beyazlar (portedeki çizgiler ve boşluklar) notaların çizgi üzerinde ve beyazlarda bulunmamasına nazaran isimleri, dokuz şekil (dört boşluk- beş çizgi) beş çizgi üzerinde ve dört, beyazda darp (vurmak) imtidadın(uzatma) izahı. Dörtlük, iki dörtlük ve bir dörtlük kıymetlerle bunlara ait sukutların(susların) izahı ve bu kıymetlerin darplara(vuruş) tatbiki.

Beşinci Sınıflar İçin:

Teganniyatta tavsî (ortayavaş) edilmiş fasılalarla iki sesli şarkılara devam. Çizgi altında sol’e kadar çizgi üzerinde re’ye kadar hat-ı manzumlardaki notalar öğretilir. Sekizlik ve onaltılık kıymetler sukutları ile beraber darplara tatbik ettirilir (1924, Programı)

3.2.3. Eğitim Durumu

1924 İlkokul müzik dersi müfredat programı incelendiğinde programda “eğitim durumu” için herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

3.2.4. Değerlendirme

1924 İlkokul müzik dersi müfredat programı incelendiğinde programda “değerlendirme” için herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

3.3. 1926 İlkokul Programının İncelenmesi

3.3.1. Amaçlar

Programda Amaçlar, İlk mekteplerde okutulan musiki dersinin hedefleri şeklinde belirtilmiştir. Bu hedefler olarak belirtilen üç ana maddenin bulunduğu kısımda amaçlar; çocukların kulak ve hançerelerini geliştirmek, müzik zevki kazandırmak ve kolay şarkılar yolu ile basit nota bilgisi kazandırmak şeklinde belirtilmiştir. Bu durum programda “İlk mekteplerde okutulan musiki dersinin hedefleri” adı altında şu şekilde ifade edilmektedir:

1. Çocukların sin ve iktidarı ile mütenasip şarkıları taganni edebilecek surette samia(kulak) ve hançerelerini tekemmül ettirmek.

2. Çocuklarda musiki zevki uyandırarak onlarda güzellik hislerini tenmiye etmek.

3. Basit nota malûmatı vererek kolay şarkıları notaları ile okumak iktidarını iktisap (kazandırmak) ettirmek (1926 programı).

3.3.2. İçerik

1926 İlkokul müfredat programında birinci, ikinci, sınıflarda müzik dersi ikişer saat, üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflarda birer saat olarak belirtilmiştir. Birinci, ikinci, üçüncü, sınıflar için bir paragraf olarak, dördüncü sınıf için ayrı bir paragraf beşinci sınıf için ayrı bir paragraf olarak açıklanarak sıralanmış konulardan ve açıklamalardan oluşan müzik dersinin içeriği şöyle açıklanabilir.

Konular birinci, ikinci, üçüncü, sınıflar için bir paragraf olarak;

- Musiki öğretiminde dikkat edilecek noktalar doğrultusunda kolay şarkıların öğretimi olarak belirtilmiş,

- İlk üç yıl nota ve nazariyat öğretiminin olmayışından bahsedilmiştir (1926 Programı).

Konular dördüncü sınıf için ayrı bir paragraf olarak;

- Birinci, ikinci, üçüncü, sınıflardaki gibi şifâhen (sözlü= müzikte kulaktan anlamında) öğretilen çocuk şarkılarına devam edileceği,

- Diğer taraftan nota öğretimine başlanacağı,

- Notalar portenin altındaki “si” den portenin üzerindeki “do” ya kadar,

- Dörtlük-ikilik-birlik süre değeri ve bu süre değerlerine ilişkin suslar,

- Üç dörtlüklük usulün öğretimi,

- Bu konuların ayrı ayrı derslerde tekrarı ve anlaşılmasının ardından, şarkılar üzerinde tüm bu çalışmaların yapılacağı da dile getirilmiştir (1926 Programı).

Konular beşinci sınıf için ayrı bir paragraf olarak;

- Bu sınıfta da şifâhen (sözlü= müzikte kulaktan anlamında) öğretilen çocuk şarkılarına devam edileceği,

- Müzik dersine çeşit ve cazibe getireceği düşünülen çift sesli şarkıların öğretilmesinin tavsiyesi,

- Beşinci çizgideki “fa” notasına kadar nota öğretimine devam edileceği,

- Sekizlik süre değeri ve bu değere ait sus işaretinin öğretiminin,

- Üç dörtlük, dört dörtlük usuller,

- Bağ ve tekrar işaretlerinin öğretiminin konu olmasından,

- Bir “oktav” dahilinde notaların öğretilmesi

Programda konu olarak belirtilmiştir (1926 Programı).

3.3.3. Eğitim Durumu

1926 müzik ders programında Hedeflerin ardından “musiki tedrisatında dikkat edilecek hususlar” başlığında 12 madde halinde belirtilmiştir.

- Kulak terbiyesinden,
- Kulak terbiyesi ve hançerenin de terbiyesinden,
- Kulak terbiyesi ve hançerenin terbiyesinde dikkat edilmesi gereken durumlar: *(yedi madde halinde belirtilmiştir bunlar aşağıda açıklanmıştır)*
 - Okul şarkıları garp musikisi esaslarına uygun olacaktır,
 - Şarkılar çocuk ses aralıklarına uygun olmalıdır,
 - Şarkılar prozodi kurallarına uygun olmalıdır,
 - Bilhassa küçük sınıflardaki öğretilen şarkıların çocuklara uygun aralıklarda olmalıdır,
 - Şarkıların sözleri çocukların yaşlarına, hayal dünyalarına ve hissedebilecekleri duygulara uygun olarak seçilmelidir,
 - Şarkıların konusu, vezni ve makamı uyumlu olmalıdır,
 - Şarkılar yaşanan günlerin ve ortamın önemi unutulmadan seçilmelidir, (örneğin kış mevsiminde kar şarkısı gibi)
 - Şarkı söylerken bağırılmamalıdır,
 - Şarkının sözlerinin şarkıyı öğretmeye başlamadan önce anlatılmalıdır,
 - İlahi öğretmenin yasaktır, kız çocuklar için marşlar yerine kadınlarla ilgili yazılmış şarkılar öğretilmeli ayrıca, garp usulü ile bestelenmiş ninnilerin öğretilbilir ancak, evlerde söylenen adi (sıradan) ninnilerin öğretilmeyecektir,
 - Notalarla ara namelerin okutulmayacaktır,
 - Küçük sınıflarda talebeye şarkılı oyunlar ve rontların öğretilcektir,
 - Çocukların müzik dersinde sıkılmalarını önlemek için sınıfı gruplara ayırarak öğrenilen şarkı kısım kısım söyletilebilecek, sesi müsait olanlara solo söyletilebilecektir,
 - Öğretmen şayet bir müzik aleti çalışıyorsa şarkı öğretiminde çalgısını kullanabilir ancak şarkı öğretiminden sonra çalgısını kullanmayacaktır,
 - Öğrenciler şarkıyı öğrendikten sonra şarkıyı ayakta söyleyecektir,

Şeklinde programda belirtilmiştir (1926 Programı).

3.3.4. Değerlendirme

1926 programında, 1928 yılında yürürlüğe konulan ilk mektepler talimatnamesine göre “musiki ve jimnastik derslerinin notları sınıf geçmeye tesir etmez, bitirme sınavında etki eder. Bu yönet-

meliğe göre, ilkokulu bitirme sınavlarında musiki imtihanı şifahi (sözlü) olarak icra edilir (yapılır) (Altunya, 2001).

3.4. 1936 İlkokul Programının İncelenmesi

3.4.1. Amaçlar

1936 İlkokul müzik dersi müfredat programında amaçlar bir paragraf halinde hedefler adı altında açıklanmıştır. Bu açıklama; şu şekilde ifade edilmektedir:

“Çocukların samiasını (kulağını), sesini, ritim duygusunu inkişaf ettirmek, onlarda müzik sevgisi ve zevkini, uyandırmak ve beslemek suretiyle neşeli enerjik yurduna ve milletine bağlı bir Türk vatanı yetiştirmek maksadına yardımcı olmaları” (ilkokul programı 1936, s:213).

Yukarıdaki tek paragraf halinde verilen “Hedefler” başlığındaki bilgilerin ardından, “Direktifler” başlığında dokuz maddelik bir bölüme yer verilmiştir. Bu maddelerden ilk altısı ilkokul müzik derslerinin genel amaçları ile yedi-sekiz ve dokuzuncu maddeler ise eğitim durumu ile ilgilidir. Amaçlar olarak düşünülen bu ifadeler, çağdaş program anlayışına göre ifade edilmemiştir. Ancak 1936 programındaki “direktifler” programda hem amaçları hemde eğitim durumunu içine aldığı söylenebilir. Bu durumun çağdaş program anlayışı için özünde bir başlangıçtır denilebilir. Bu “Direktifler” şu şekilde ifade edilmektedir:

1. Müzik, milleti bir bütün halinde tutan sosyal bağlardan biridir. Bu sebeple ilkokulda müzik dersine büyük değer verilmiştir. Müzik dersleri çocukları sınıf ve okul beraberliğine götürecektir ve onlara Türk topluluğunun birbirine bağlı fertleri olduklarını hissettirecektir. Dersin bu sosyal rolü göz önünde bulundurulmalı derslere buna göre bir istikamet verilmelidir.

2. Samianın (işitme), sesin ve ritim duygusunun eğitimi çok önemlidir. Bunun yanında, seslerin şekilde ifadesi demek olan müzik yazısına (notaya) ait basit bilgide kazandırılacaktır. Çocuklar seslerin perdelerini devamını ve şiddetini kendi seviyelerine uygun işaretlerle (el işaretleri, yazı işaretleri) resimlerle anlatmaya alıştırlırlar. İkinci devrede de porte üzerinde nota temrinleri yaptırılır. İşin tekniğini gösterir yazılar ders maddelerinin sonunda yazılıdır.

3. Müzik dersi bir yaşama ve ifade dersidir. Bu cihetten(sebep) çocuklarda müzik zevk ve sevgisi uyandırmak, beslemek, müzik parçaları söylemek isteğini kuvvetlendirmek önemli bir yer alır. Samia(İşitme) ve ses eğitimi temrinleri, müzik yazısı için yapılacak temrinler çocukların müzik söylemek ve hareket etmek ihtiyaçlarını körletecek veya mani olacak bir mahiyet almamalıdır. Müzik, çocuklar tarafından beklenen istenen bir yaşama dersi değerini kaybetmeyecektir.

4. Talebeye müzik zevk ve sevgisini verebilmek için önce öğretmenin müzikten zevk alması gerektir. Her okulun bir öğretmen korosu olmasına, hiç değilse vakit vakit bir ağızdan şarkı söyleyebilmeleri için tertibat alınmasına ihtiyaç vardır. Bir okulun veya bir okul grubu öğretmenlerinin haftanın muayyen zamanlarında toplanarak müzikten anlayan arkadaşlarından, mütehassıslardan faydalanmaları, dersin tekniğine ait bilgi ve iktidar kazanmaları, bunun yanında çocuklara öğretmek veya bir arada söylemek üzere parçalar öğrenmeleri lazımdır.

5. Okulda çocuklara müzik zevki verecek yardımcı vasıtalarından istifade etmelidir. (Radyo, gramofon, piyano.... vs) Çocuklara zaman zaman seçilmiş müzik parçaları dinletilmelidir. Bunun için okulun büyükçe salonunda veya odasında müzik saatleri hazırlanacak, burada radyo, gramofondan veya bir müzik aleti çalan öğretmenlerden faydalanılarak çocuk, halk ve sanat müziği dinlenecektir.

Talebe velileri arasından müzik bilenleri veya hariçten tanıdık sanatkarları mümkün oldukça okula çağırarak bu saatlerde çocuklara müzik dinletmekte faydalıdır. Müzik saatlerinde çalınacak ve söylenecek parçaların ve bu işte yardımcı olacak kimselerin dikkatle seçilmesi lazımdır. Şehrin konserlerinden, muhtelif teşekküllerin(okullar, halkevleri, müzik kolları...vs) müzik faaliyetlerinden de talebe faydalandırılmalıdır. Bu teşekküllerde yalnız talebe için konserlerde hazırlatılabilir.

6. Çocukların her fırsatta müzik parçaları söylemelerine imkan verilmesi, çocuk için evde, arkadaşları ile birlikte, gezintilerde müzik söylemek bir ihtiyaç olmalıdır. Bu vesilelerle müzik söylemek adabı da öğretilenektir. (nerede, ne zaman müzik söylenir, çok bağırmamak, başkalarını rahatsız etmemek)

7. İlkokullarda öğretilen parçalarda aranacak vasıflar şunlardır:

- a) İlk sınıflarda parçalar mümkün olduğu kadar kısa olmalı, yapılması güç fasılalar bulunmamalıdır.
- b) Parçalara adına ve güftesine göre değil, daha ziyade melodisine göre değer verilecektir.
- c) Parçaların bestesi çocuk sesinin hududunu geçmeyecektir.
- d) Güfte ile beste arasında tam bir uygunluk olacaktır.
- e) Parçalar basit bir üslupla ve sınıfın zevk seviyesine uygun olarak bestelenmiş bulunmalıdır.
- f) Güftede taşıdığı duygu ve fikir bakımından çocuk seviyesine uygun olmalıdır.

8. Her öğretmenin çeşitli bir repertuarı olmalıdır. Bu repertuarda şu gibi parçalar bulunmalıdır:

- a) Küçük yaştaki çocuklar için rontlar, işaretli şarkılar, şarkılı oyunlar, masallar.
- b) Biraz daha büyük talebe için tasviri mahiyette şarkılar (mevsimler, aylar, tabiat, hayvanlar, çiçekler, ev, köy düğünü, bayram, kışın, okulun,evin, denizin zevkleri).
- c)Mahalli, nezih müzik parçaları
- d) İş hayatına ait şarkılar (tarlada çalışanlar, tohumcular, hasatçılar, satıcılar... vs).
- e) Ahlaki ve milli şarkılar (aile, dostluk, sosyete, Türkiye, cumhuriyet, hürriyet, vatan, fen kahramanları, insanlık, meziyet ve kusurlar, neşe, yiğitlik, acıma... vs).
- f) Sabahleyin derse girerken ve akşamüstü okulu terk ederken sınıfta veya avluda toplu olarak zaman zaman söylenen parçalar.

9. Müzik dersinde çocukların sıhhati için şunlara dikkat edilir:

- a) Bu dersler temiz bir havada yapılmalıdır.
- b) Şarkı söylenirken, dar elbise, sıkı boyun bağı, teneffüs ederken göğüs ve karın hareketlerini zorlaştıracak engelleri kaldırmak.
- c) Çocukların doğru ve normal vaziyet almalarına dikkat etmek
- d) Çocukların bağırmaalarına meydan vermemek
- e) Nezleli ve boğazından rahatsız çocuklara şarkı söyletmemek

f) Müzik dersinin, büyük yorgunluk veren cimlastik ve oyunlardan sonra gelmemesine çalışmak (bundan kaçınmak imkânsızsa önce ritim temrinleri yapılır veya şarkının güftesi hafif sesle fısıldanarak tekrar ettirilir) (1936, programı).

3.4.2. İçerik

1936 İlkokul müzik dersi müfredat programında ders saatleri şu şekilde belirtilmiştir: Birinci devre, birinci, ikinci, üçüncü sınıflarda müzik dersi birer saat, İkinci devre dördüncü ve beşinci sınıflarda yine birer saat olarak belirtilmiştir.

1936 İlkokul müzik dersi müfredat programında konular, “Ders Maddeleri” başlığı altında her sınıfa özel olarak hazırlanmıştır. Konular sınıflara göre birbirini takip eder şekilde ve kısaca belirtilmiştir. Ancak, konuların müzik eğitimi açısından sınıf öğretmenleri için ağır olduğu ve o yıllarda sınıf öğretmenlerinin belirtilmiş konuları işleyebilecek donanımına sahip olmalarının güç olduğu söylenebilir. Ancak, 1936 programın tamamı, ülkemizde program çalışmalarının sürmesi ve geliştirilmesi bakımından oldukça değerlidir ve önemlidir. Aşağıda bu durumun programdaki hali mevcuttur:

Sınıf I: Burada yalnız tek sesli muhtelif şarkılar, şarkılı oyunlar, marşlar, ritmik hareketli şarkılar, işaret (jest)’li şarkılar öğretilecektir. Ritimleri canlı ve oynak parçalara daha çok yer verilecektir.

Sınıf II: Tek sesli şarkılara devam. Yılın ilk yarısında, Do-Sol beşlisi, ikinci yarısında Do Majör gamının temel akoru Do-Mi-Sol notları üzerinde temrinler. Bu notlar ayrı ayrı teganni edileceği gibi üç kısma ayırıp her gruba bir not vermek suretiyle üç not aynı zamanda teganni ettirilir. Bu son şekil bil hasa çok sesli musiki eğitimine başlangıç olur.

Sınıf III: Tek ve çift sesli şarkılara devam. Gamın ilk beş notası olan pentekort üzerinde temrinler. Burada bilhassa do-mi, mi-do;do-fa, fa-do; re-sol, sol-re gibi dörtlük fasılalar ayrıca üretilecektir.

Sınıf IV: Tek ve çok sesli şarkılara devam. Do majör gamının notları üzerinde temrinler. Burada üçüncü sınıfta olduğu gibi bütün fasılalar öğretilecektir. (İkinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarda yapılacak temrinler sadece fonomimi, tünək, ses merdiveni gibi basit vasıtalarla yapılır).

Sınıf V: Tek ve çok sesli şarkılara devam. Porte, sol anahtarı ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarda muhtelif vasıtalarla sesleri öğretilmiş olan notların porte üzerindeki yerleri ve adları. Notların porte üzerindeki yerleri öğretilirken ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarda gözetilmiş olan tedriç burada da gözetilecek ve sıra ile do- sol, do-mi-sol, do-re-mi-fa-sol, do-re-mi-fa-sol-la-si-do, ve sonunda çocuk sesi vüs’atinin notları öğretilcek ve üzerlerinde bir-iki sesli muhtelif temrinler yapılacaktır. Bu temrinlerde dörtlük not ve sükût, ikilik not ve sükût kıymetleri ile 2/4, 4/4, 3/4’ lük usuller kullanılacaktır. Bütün temrinlerde (pp, p, mf, f, ff) gibi başlıca nüans işaretleri ve (allegro, andante ve largo) gibi hareketler kullanılarak talebede nüans ve hareket şuuru uyandırılır (1936, Programı).

3.4.3. Eğitim Durumu

1936 İlkokul müzik dersi müfredat programında, “öğretim vasıtaları” adı altında o ders de kullanılacak araç gereçler ve bu araç gereçlerden nasıl yararlanılacağı belirtilmiştir. “Öğretim Vasıtaları” 12 madde halinde her maddenin alt başlıkları ile birlikte programda belirtilmiştir.

Çağdaş program anlayışının öğelerinden biri olan “eğitim durumu” 1936 programında “Öğretim Vasıtaları” adı altında ele alınmıştır. Yine bu programda eğitim durumu; yöntem, araç gereç ve

kaynakların belirtilmesi ile aslında çağdaş program anlayışı ile paralellik göstermektedir. Bu durum aşağıda programdaki hali ile belirtilmiştir:

“Çeşitli, neşeli ve talebeyi ilgilendirecek bir ders tertibi için kullanılacak vasıta ve yapılacak temrinler şunlardır”;

1. Tek ve çift sesli şarkılar (ilk dört sınıfta kulaktan, son sınıfta kulaktan ve nota ile).
2. Tek ve çift sesli irtifa (seslerin inceliği, kalınlığı) temrinleri (ilk dört sınıfta kulaktan, son sınıfta kulaktan ve nota ile).
3. Tek ve çift sesli solfej temrinleri (ilk dört sınıfta kulaktan, son sınıfta kulaktan ve nota ile).
4. Tek ve çift sesli vokalizasyon temrinleri (ilk dört sınıfta kulaktan, son sınıfta kulaktan ve nota ile).
5. Sözlü ve yazılı müzik imlası (ilk dört sınıfta yalnız sözlü, son sınıfta sözlü ve yazılı)
6. Usul (Ölçü) vurma temrinleri
7. Nüans temrinleri
8. Hareket temrinleri
9. Teneffüs (Solunum) temrinleri
10. Öğretilen notalar üzerinde tatbikat (uygulama) şarkıları
11. Teorik bilgi (dördüncü ve beşinci sınıflarda ve çok basit şekilde)
12. Çocuk çalgıları ve orkestraları (1936, Programı).

Yukarıdaki öğretim vasıtaları ile ilgili 12 maddenin her biri programda açıklanmıştır. Buna göre; 1936 programında kullanılan öğretim yöntemi olarak; “fonomimi, tünec, musiki merdiveni” belirtilmiştir. Kulaktan öğretimin ve nota ile öğretimin öğretmen tarafından nasıl uygulanacağı programda açıklanmıştır. Ayrıca “fonomimi, tünec, musiki merdiveni” yöntemlerinin nasıl kullanılacağına dair bilgiye de programda yer verilmiştir.

1936 programında kullanılan kaynak araç gereç olarak; Programda öğretmen için keman, piyano, gramofon kullanılabileceği, yine programda öğrenci için ise, ağız armonikası, çelik üçgen, çan, çingirak, trampet, zil, tambur, küçük davul, kastanyet, perdeli düdükler olarak belirtilmiştir. Öğretmenler için kaynak oluşturacak şarkıların özellikleri yukarıda belirtilen “direktiflerin” sekizinci maddesinde açıklanmıştır. Ancak hangi şarkıların kullanılacağı belirtilmemiştir.

3.4.4. Değerlendirme

1936 İlkokul müzik dersi müfredat programı döneminde değerlendirme için her hangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak, 1936’da da 1924 programı yönetmelik hükümleri geçerlidir. Şöyle ki 1928 yılında yürürlüğe konulan ilk mektepler talimatnamesine göre “musiki ve jimnastik derslerinin notları sınıf geçmeye tesir etmez, bitirme sınavında etki eder. Bu yönetmeliğe göre, ilkokulu bitirme sınavlarında musiki imtihanı şifai (sözlü) olarak icra edilir (yapılır) (Altunya, 2001).

3.5. “1924, 1926, 1936” Müzik Müfredat Programlarının Karşılaştırılması

3.5.1. “1924, 1926, 1936” Müzik Müfredat Programlarının Ders Saatleri

Yönünden Karşılaştırma

Çizelge 2. Yıllara Göre Müzik Dersi Programları Haftalık Ders

Dağılım Çizelgesi

Sınıflara göre Yıllara göre	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Dördüncü Sınıf	Beşinci Sınıf
1924 müzik ders saati	2	2	2	1	1
1926 müzik ders saati	2	2	1	1	1
1936 müzik ders saati	1	1	1	1	1

Cumhuriyetin ilk yıllarında haftalık müzik ders saatleri Çizelge 2’de belirtildiği gibidir. Yukarıda da görüldüğü gibi müzik dersi haftalık ders saatleri giderek azalmıştır.

3.5.2. “1924, 1926, 1936” Müzik Müfredat Programlarının İçerik Yönünden

Karşılaştırılması

1924, 1926 ve 1936 ilköğretim *birinci sınıf* müzik dersi için müfredat programlarının konularına bakıldığında; üç programda da ilköğretim birinci sınıfta nota eğitimi yoktur.

1924, 1926 ve 1936 ilköğretim *ikinci sınıf* müzik dersi için müfredat programlarının konularına bakıldığında; 1924 ve 1926 müfredat programında nota eğitimi yapılmazken, 1936 programında nota eğitimine yer verildiği görülmektedir.

1924, 1926 ve 1936 ilköğretim *üçüncü sınıf* müzik dersi için müfredat programlarının konularına bakıldığında; 1924 ve 1926 müfredat programında nota eğitimi yapılmazken, 1936 programında nota eğitimine yer verildiği ve çift sesli şarkılardan bahsedildiği görülmektedir.

1924, 1926 ve 1936 ilköğretim *dördüncü sınıf* müzik dersi için müfredat programlarının konularına bakıldığında; üç programda da ilköğretim dördüncü sınıfta nota eğitiminden bahsedilmiştir. Ancak her program bir sonraki programa göre daha detaylı olarak hazırlanmıştır. Şöyle ki 1924 programında sadece nota eğitiminin verileceği, 1926 programında ise nota eğitiminde hangi konuların ele alınacağı, 1936 programında ise ilave olarak nota öğretimi yapılırken ve çift sesli şarkılar öğretilirken hangi öğretim yönteminin kullanılacağı anlatılmıştır.

1924, 1926 ve 1936 ilköğretim *beşinci sınıf* müzik dersi için müfredat programlarının konularına bakıldığında; üç programda da ilköğretim beşinci sınıfta nota eğitiminden bahsedilmiştir. Ancak her program bir sonraki programa göre daha detaylı olarak hazırlanmıştır. Şöyle ki 1924 programında sa-

dece nota eğitiminin verileceğinden 1926 programında ise nota eğitiminde hangi konuların ele alınacağından, 1936 programında ise daha detaylandırılarak açıklanmıştır. İlave olarak 1924 programında bulunmayan ancak 1926 ve 1936 programlarında bulunun bir detay ise çift sesli şarkılardır. Buradan gelecekte çağdaş bir anlayışla müzik programlarının yapılmasına bir adım atıldığı anlaşılmaktadır.

3.5.3. “1924, 1926, 1936” Müzik Müfredat Programlarının Amaçlar Yönünden Karşılaştırılması

1924 İlkokul müzik dersi müfredat programında amaçlar adı altında her hangi bir bilgiye rastlanmazken, 1926 Programında ise amaçlar; çocukların kulak ve hançerelerini geliştirmek, müzik zevki kazandırmak ve kolay şarkılar yolu ile basit nota bilgisi kazandırmak şeklinde belirtilmiştir. 1936 programında ise amaçlar; 1926’da ki amaçlara ilaveten bir amaç daha eklenmiştir ki bu amaç, günümüzde ve gelecekte ülkemiz var oldukça değişmemesi gereken bir amaç olan; “neşeli enerjik yurduna ve milletine bağlı bir Türk vatandaşı yetiştirmek maksadına yardımcı olmak” amacıdır. Bütün bunlar bize, ülkemizde cumhuriyetin ilanından sonraki bu kısa süre zarfında ülkemizde ilköğretim müzik müfredat programlarının aslında ne kadar hızlı yol aldığını göstermektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

1913’de Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkati (İlköğretim geçici kanunu) ile okutulacak derslerin içerisinde müzik dersi mevcut değildir (Akyüz, 2010). Ancak Bu kanun doğrultusunda hazırlanan ve “Mekatib-i İptidaiye Ders Müfredatı” adını taşıyan 6,5,4,3 Dershane ve Muallimli(öğretmenli) ilkokullar için hazırlanan ilköğretim programında öngörülen ders dağıtım çizelgesinde müzik dersi Musiki(Gına) adı altında altı sınıfta da haftada iki saat olarak mevcuttur (Tazebay, 2000).

“Cumhuriyetin ilk döneminde millî bir nitelik taşıyan programların temel felsefesi, yetişecek nesillere Cumhuriyet rejimini benimsetmek olmuştur” (Fer, 2005). Cumhuriyetle birlikte, hem siyasal alanda hem de diğer kültürel alanlarda Osmanlıdan farklı ciddi ve kararlı adımlar atılmıştır. 1921 Anayasasında laiklik ilkesi kabul edilerek hem eğitimde, hem de pek çok alanda laik anlayış dikkatle uygulanmıştır. Bu bağlamda, 1924, 1926 ilköğretim müzik dersi müfredat programları cumhuriyetin ilk yıllarına ait programlar olması ve laiklik ilkesinin ilkokul müzik eğitiminde de uygulanması bakımından oldukça önemli bir yere ve değere sahiptir. “1930’lu ve 1950’li yıllarda yapılan programlarda ise, daha çok Dünyaya ve gelişmiş ülkelere açılma eğilimi ağırlık kazanmış, öğrencilere, eskiye göre daha fazla bilgi yükleme ve entelektüel insan yetiştirme düşüncesi ön plânda tutulmuştur” (Fer, 2005). Programlara çağdaş program anlayışı çerçevesinde bakıldığında karşımıza çıkan; programların her yeni programla bir gelişim ve önceki program ışığında bir değişim gösterdiğidir.

Genel ilköğretim program anlayışı bakımından; 1926 programı, bugünkü programların dayandığı altı temel esası kapsaması bakımından önemlidir. Şöyle ki; (1) Toplu öğretim sistemi, (2) İlkokulun amaçları, (3) Derslerin özel amaçları, (4) Öğretimde takip edilecek yollar, (5) İlk okuma-yazma öğretiminde uygulanan çözümleme metodu, (6) Beş sınıflı ilkokulun birinci ve ikinci devreye ayrılması (Gözütok, 2003). Müzik müfredat programı açısından ise, anlamlı ve geçerli bir öncü olması bakımından önemlidir.

“1936 programında “İlkokulun Hedefleri” başlığını taşıyan ilk bölümde “Ulusal Eğitim” ilkelere yer verilmiştir. Daha sonra, “İlkokul Eğitim ve Öğretim İlkeleri” üzerinde durulmuştur. Bu program 1948 yılına kadar uygulamada kalmıştır” (Gözütok, 2003). 1936 müzik müfredat programına bir amaç daha eklenmiştir ki bu amaç, günümüzde ve gelecekte ülkemiz var oldukça değiş-

meyecek tek amaç olan; “neşeli enerjik yurduna ve milletine bağlı bir Türk vatandaşı yetiştirmek maksadına yardımcı olmak” amacıdır. Bu durum bize, ülkemizde cumhuriyetin ilanından sonraki bu kısa süre zarfında ülkemizde ilköğretim müzik müfredat programlarının aslında ne kadar hızlı yol aldığını ve milli değerlerin milli bilincin öneminin kavratılması açısından önemli adımlar atıldığını göstermektedir.

1924, 1926 ve 1936 ilköğretim müzik dersi müfredat programları içerik yönünden karşılaştırıldığında ilköğretim müzik dersi müfredat programları için bu süreçte söylenebilecek en önemli konu şudur ki; bu süreçte programların oldukça büyük bir yol aldığıdır. Ancak programın uygulanabilirliği konusunda ise; yani sınıf öğretmenlerinin programı nasıl uygulayabilecekleri ise, programların gelişim durumları ile paralellik göstermemektedir. Buradaki konuları sınıf öğretmenin işleyebilmesi için, yeterli donanım ve özelliklere sahip olmaları gerekir. Bu donanım ve özelliklerin sınıf öğretmenlerinde o tarihlerde bulunmasının oldukça zor olduğu söylenilebilir. Kaldı ki günümüzde de sınıf öğretmenlerinden beklenen durum hiç de farklı değildir. Sınıf öğretmenlerinin müzik derslerinde müzik öğretmeni kadar yeterli olması konusu şüphelidir.

“Etkili bir program, bireylerin günümüz ve gelecek yaşamını sürdürebilmek için hangi yeterliklere sahip olması gerektiğini içerdiği kadar, hem toplumun, hem de bireyin farklı gereksinimlerini karşılamak durumundadır.”(Fer, 2005). Programların programı uygulayıcılar içinde özenle ve günün koşulları doğrultusunda düzenlenmesi bir ihtiyaç olarak görülebilir.

1924-1926-1936 ilköğretim programları için söylenebilecek son söz ise, İlköğretim alanında yapılan yeniliklerin Atatürk’ün önderliğinde dönemin pek çok olumsuz şartlarına rağmen oldukça hızlı ve anlamlı bir şekilde gerçekleşmiş olmasıdır.

Ülkemizde ilköğretim müzik eğitimi programlarının gelişimi için bu konudaki araştırmalar sürdürülmelidir. Ülkemizde müzik ilköğretim programları uygulamaya yönelik olarak ele alınmalıdır.

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

KAYNAKLAR

- Akyüz. (2010). *Türk eğitim tarihi*. Ankara. (17. Baskı) Pegem yayınları. s:268-269-330
- Altunya. (2001). *Türkiye’de cumhuriyet döneminde uygulanan İlkokul müzik dersi programlarının çağdaş program geliştirme ilkelerine göre değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bolu. İzzet Baysal Üniversitesi.s.73-74
- Binbaşıoğlu. (2009). *Başlangıçtan günümüze Türk eğitim tarihi*. Ankara. Anı Yayıncılık.s:269
- Ergün. (1996). *İkinci meşrûtiyet devrinde eğitim hareketleri*. Ankara. (Erişim Tarihi:Kasım 2010) <http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun3.htm>
- Fer. (2005). *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programı Üzerine Bir Değerlendirme*. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu. İstanbul. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi ve Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Gözütok. (2003). *Türkiye’de program geliştirme çalışmaları*. Milli eğitim dergisi 160.<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/kutlu.htm> (ErişimTarihi:Kasım 2010).
- Karataş. (2002). *Batılılaşma döneminde ders program değişimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon. Kocatepe Üniversitesi. s:28-29-30-120.
- Kaptan.(1995). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. Ankara. Tekişik web ofset. s:59.
- Tazebay. (2000). *İlköğretim programları ve gelişmeler program geliştirme ilke ve teknikleri açısından değerlendirilmesi*. Ankara. Nobel yayın dağıtım s.21-22-23-24
- Uçan. (2007). Atatürk ve Müzik eğitimi.(Editör). Güngör. *Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze dil, kültür, eğitim*. Ankara.Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi. Makaledeki s:596
- İncelenen Programlara ait kaynakça
- Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı. *İlkokul Programı*. (1936). İstanbul. Devlet basımevi. s:213-236
- Maarif Vekaleti . *İlkmekteplerin müfredat programı*. (ilk tedrisat dairesi).(1340-1924) İstanbul. Matba-i Amire. s:56-57
- Marifi umumiye nezareti. *mekatib-i ibtidaiye ders müfredatı 6,5,4 ve 3 dersane ve muallimli mekteplere mahsus*. (1329-1913). Matba-i Amire.
- İlkmekteplerin müfredat programı. (1926). İstanbul. Devlet matbaası. s:111-114 (milli kütüphane: 1946 A 1064)

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ